

Poročilo s poletne šole »Odgovornost države in mednarodno kazensko pravo«, Helsinki, avgust 2009

Med 17. in 28. avgustom 2009 sem se v Helsinkih udeležila poletne šole, katere temeljna tema je bila povezava med odgovornostjo držav in individualno kazensko odgovornostjo posameznikov. Predavatelji so bili nekateri mednarodno ugledni strokovnjaki s področja mednarodnega kazenskega prava in prava človekovih pravic (na primer Mark Drumbl, Robert Cryer in Andre Nollkaemper) ter nekateri finski predavatelji s tega področja.

Poletno šolo je s predavanjem odprl **Mark Drumbl**, ki je v svoji zadnji knjigi¹ razvil teorijo o t. i. kolektivni odgovornosti. Glavna teza predavatelja je namreč bila, da se mednarodno (kazensko) pravo v svojem odzivu na grozodejstva, ki se dogajajo med oboroženimi spopadi, v zadnjem času odziva le s kazenskim pravom, kar pa glede na lastnosti teh pojavov ne zadošča. Zato poudarja, da se je treba najprej posvetiti kriminologiji teh kaznivih dejanj in na podlagi njenih ugotovitev izoblikovati primeren odziv nanje. Tudi sam je podal nekatere ugotovitve o glavnih značilnostih teh kaznivih dejanj. Mednarodna hudodelstva imajo tako po njegovem mnenju (ki se mu je pridružilo tudi mnogo predavateljev pozneje) izrazito kolektivno naravo. Zelo redko gre za ravnanje enega posameznika, ampak za ravnanje več posameznikov skupaj, ki jih podpira (uradna ali neuradna) državna oblast ali druge skupine in organizacije. Večina storilcev izvrši ta kazniva dejanja iz poslušnosti in pri tem podpirajo delovanje svoje države ter ga ne izvršijo zoper državo, ampak v njenem imenu. Predavatelj je tudi poudaril, da ljudje v skupinah izvršujejo kazniva dejanja, ki bi jih sami ne bi nikoli hoteli izvršiti in jih tudi ne bi bili sposobni izvršiti, kot glavno pomanjkljivost kazenskopravnega odziva pa je predavatelj poudaril, da le-ta zajame le peščico posameznikov. Tako s kazenskim pregonom ni mogoče zajeti vseh, ki so kakor koli prispevali k izvršitvi teh dejanj, prav tako pa ni mogoče zajeti tudi na primer prebivalstva neke države, ki je omogočilo, da je določen režim prišel na oblast, skratka t. i. *bystanders*. S kazenskim pravom se tako celotna odgovornost za vsa grozodejstva določenega režima in obdobja pripiše določenim posameznikom in s tem so preostali prebivalci in sama država oprani krivde. Pri tem se tudi ne upošteva, da je trenutni mednarodni kazenski sistem zelo zahodno naravnani in da se v okviru tega sistema še vedno ne upoštevajo želje žrtev. Predavatelj je opozoril na alternativne načine obravnavanja teh dogodkov, na tradicionalne načine (na primer *gacaca* v Ruandi in *mato oput* v Ugandi),

ki pa najverjetneje ne bi prestali testa komplementarnosti iz Rimskega statuta in bi bila zato država označena kot »*unable and unwilling*« za kazenski pregon storilcev. Kot odgovor na te kritike je Drumbl razvil že omenjeno teorijo o kolektivni odgovornosti, ki jo je označil kot nekazenskopravne sankcije, ki so usmerjene zoper skupine, katerih ravnanje ali opustitev je podpiralo, je povezano ali je nujno za izvršitev resnih kršitev pravih mednarodnega prava. Ta oblika odgovornosti naj bi bila širša kot odgovornost držav, saj zajema tudi druge skupine, hkrati pa naj bi bila tudi ožja od odgovornosti držav v smislu, da ne pokrije nujno celotne države, ampak na primer le določeno politično stranko, uporniško gibanje ali gospodarsko družbo. Za konec se je predavatelj osredotočil na že znani primer Bosna v. Srbija, ki ga je predstavil kot tipični primer, kako je bila reakcija na mednarodna hudodelstva osredotočena na kazenski pregon nekaterih posameznikov, tožba zoper državo Srbijo pa zaradi redakcije pisnih dokazov s strani Srbije (izvršena s podporo MKSJ) ni uspela. Hkrati pa je predavatelj opozoril še na eno kolektivnost v mednarodnem kazenskem pravu, in sicer na kolektivnost na strani žrtev. Če je državi naloženo plačilo odškodnine, katere žrtve so potem upravičene do odškodnine? Kaj pa če žrtve odziva in pozornosti, ki je na domnevem storilcu, sploh nočejo?

Naslednja predavateljica **Phoebe Okowa** iz St. Mary's College v Londonu je predavala o pravnih problemih ugotavljanja odgovornosti v oboroženih spopadih. Zlasti v notranjih oboroženih spopadih je namreč značilno, da je država in njena oblast neučinkovita, zato se pojavlja vprašanje, kako to vpliva na njeno odgovornost po mednarodnem pravu. Eden od pogojev za nastanek države je namreč učinkovita oblast, a to se preverja le na začetku, potem pa ne več. OZN sicer vsako leto objavi seznam t. i. *failure states*, ni pa izoblikovanega koncepta, t. i. *extinct states*. Država tako ne preneha, čeprav oblast vlade ni učinkovita in čeprav je to eden od pogojev za priznanje države. V notranjem oboroženem spopadu se tako zastavlja vprašanje: Kdo odgovarja za dejanja upornikov znotraj države: država, uporniki ali nihče? Država bi lahko nosila odgovornost, če bi imela učinkovit nadzor nad ravnanji upornikov in nad ozemljem, kjer so uporniki izvrševali mednarodna hudodelstva (*effective control test* iz primera Nikaragva proti ZDA). Država je odgovorna za ravnanja upornikov, če je mogoče njihova ravnanja v skladu z mednarodnim pravom pripisati državi ali če je z opazovanjem dogajanja kršila svoje obveznosti po mednarodnem pravu. Kaj pa odgovornost samih upornikov? Sami niso podpisniki nobenih mednarodnih pogodb, ki bi jih zavezovale, niti ženevskih konvencij. Če je upor uspešen in zasedejo oblast,

¹ Mark A. Drumbl, *Atrocity, Punishment and International Law*, Cambridge University Press, 2007.

pride spet v poštev odgovornost (na novo nastale) države, a ta je sporna, ker je retroaktivna. Kaj pa upori, ki niso uspešni? Ali v tem primeru uporniki kot skupina niso odgovorni? Pred sprejetjem Ustanovne listine OZN so v primeru, da so uporniki pridobili nadzor nad določenim ozemljem in s tem ogrozili nadzor vlade, imele države pravico priznati upornike. S tem se je država, katere ozemlje so uporniki zasedli, izognila odgovornosti za njihova nadaljnja ravnanja, in so uporniki sami postali odgovorni zanje. A ta sistem je po ustanovitvi OZN izginil, tudi *Draft articles on state responsibility for internationally wrongful acts* se osredotoča na odgovornost držav, saj naj bi odgovornost nedržavnih entitet urejali drugi dokumenti. Skupni 3. člen ženevskih konvencij velja za notranje oborožene spopade, ne pa v primeru občasnega nasilja, zato želijo vse države označiti dogajanje na svojem ozemlju kot občasno nasilje in ne kot notranji oborožen spopad. Tudi v tem primeru lahko na podlagi kršitve skupnega tretjega člena ugotovimo zgolj individualno kazensko odgovornost poveljnikov in vodij, ne pa tudi odgovornosti upornikov kot skupine. Predavateljica pa je posebej opozorila na pomanjkanje primerne ureditve izrabe naravnih bogastev v oboroženih spopadih, saj na primer v Afriki veliko uporniških skupin, pa tudi vlad, financira svoje vojaške aktivnosti z naravnimi bogastvi. Tu gre po mnenju predavateljice za veliko pravno praznino v mednarodnem pravu, saj mednarodna kazenska sodišča (na primer za Sierro Leone v primeru *RUF*) uporabljajo pravne kvalifikacije kršitev ženevskih konvencij, ki pa ne obsegajo celotne problematike dejanskega stanja.

Naslednja predavateljica **Mikaela Heikkilä** je predavala o teoriji skupnega hudodelskega podviga in potencialnih alternativah tej obliki udeležbe pri kaznivem dejanju. Tudi ona je opozorila na kolektivno naravo mednarodnih hudodelstev in na dejstvo, da je v nacionalnem kazenskem pravu fizični storilec tisti, ki ga pravo najbolj obsoja, v mednarodnem kazenskem pravu pa je to drugače, saj se želijo preganjati vodje in organizatorji teh kaznivih dejanj. Zato je treba najti način, kako povezati te posameznike s kaznivimi dejanji. Dva načina je predstavila že sodba Mednarodnega vojaškega sodišča v Nürnbergu, in sicer označitev organizacije za kriminalno in zarota za agresijo, ki pa jo je sodišče v svoji uporabi močno omejilo. Predavateljica meni, da je glavni izziv v mednarodnem kazenskem pravu najti obliko udeležbe, ki bi izražala kolektivno naravo teh kaznivih dejanj, hkrati pa bi tudi spoštovala temelje postulate kazenskega prava, zlasti načelo subjektivne odgovornosti. Njeno drugo predavanje je bilo v celoti namenjeno predstavitvi teorije skupnega hudodelskega podviga in prakse MKSJ na to temo. Predavateljica meni, da je ta teorija (zlasti prva in druga oblika) primerna za manjše skupine posameznikov, ne pa za vsedržavne skupine (na primer obtožnica v primeru *Milošević* in *Brđanin*). To teorijo je uporabilo predvsem MKSJ, MKSR jo uporablja šele od leta 2003, Mednarodno ka-

zensko sodišče jo je zaenkrat vsaj implicitno zavrnilo, trenutno pa o uporabi te oblike udeležbe razmišljajo sodniki v posebnem sodišču Kambodže. V svojem tretjem predavanju je predavateljica predstavila alternative tej teoriji, zlasti odgovornost posameznika za kazniva dejanja, ki jih izvrši njegov podrejeni, posredno storilstvo in sotorilstvo. Pri slednjih je analizirala zlasti prakso predobravnavnih senatov Mednarodnega kazenskega sodišča, ki je v odločitvi o potrditvi obtožnic v primerih *Lubanga*, *Katanga in Chui* in *Bemba* uporabilo prav te oblike udeležbe. Tako je zaenkrat v praksi tega sodišča za razliko od MKSJ čutil vpliv nemške teorije, zlasti Roxinove teorije o nadzoru storilca nad kaznivim dejanjem, ki je podlaga za to, da je nekdo lahko razglašen za storilca, sotorilca ali posrednega storilca in ne le za udeleženca v ožjem smislu.

Naslednje predavanje je bilo spet bolj mednarodno naravnano, saj je **Rain Liivoja** predaval o odgovornosti države za dejanja pripadnikov njenih oboroženih sil, ko le-ti kršijo obveznosti splošnega mednarodnega prava, prava oboroženih spopadov ali prava človekovih pravic. Da država lahko odgovarja za dejanja svojih vojakov, morata biti izpolnjena dva pogoja, in sicer mora vojak izvršiti kršitev mednarodnega prava in to kršitev je mogoče pripisati državi (gre torej za t. i. *act of state*). Problema ni, kadar gre za uradno vojsko, ampak kadar gre za zasebno vojsko ali za najeto varnostno podjetje. Glede tega, kdaj je mogoče dejanje vojske pripisati državi, obstaja sodna praksa raznih *ad hoc* komisij, ki pa je zelo stara (19. stoletje in začetek 20. stoletja), a še vedno relevantna. Druga plat vojske, ki jo država pošlje v tretjo državo, pa je individualna kazenska odgovornost teh vojakov. V mirovnih operacijah je ponavadi z državo gostiteljico sklenjen sporazum, da v primeru kaznivih dejanj, izvršenih v okviru opravljanja svojih dolžnosti, država gostiteljica nima jurisdikcije za ta kazniva dejanja, ampak se država pošiljateljica zaveže, da jih bo preganjala.

Naslednji predavatelj **Robert Cryer** je govoril o povezanosti individualne kazenske odgovornosti in odgovornosti države v primeru mednarodnih hudodelstev. Ta povezava lahko izhaja iz opredelitve kaznivega dejanja, ko le-ta zahteva določeno politiko ali vpletanje države za izvršitev kaznivega dejanja ali ko je mogoče mednarodno hudodelstvo po kriterijih, ki jih je predstavil *Liivoja*, pripisati državi. *Cryer* se je tako osredotočil na primer, ko opredelitev kaznivega dejanja (genocid, vojno hudodelstvo, hudodelstvo zoper človečnost in agresija) zahteva vpletenost državne politike in s tem, ko dokazuješ ta element kaznivega dejanja, posredno dokazuješ tudi odgovornost države za to kaznivo dejanje. Najprej pa je opredelil, kaj je to odgovornost države. Vsekakor ta odgovornost ni kazenska, saj je bilo to v mednarodni skupnosti zavrženo. Gre za odgovornost po mednarodnem pravu, ki lahko vključuje civilno odgovornost. V primeru genocida iz definicije tega kaznivega dejanja ni razviden zakonski znak državne politike genocida.

Schabas po drugi strani trdi, da je ta zakonski znak del mednarodnega običajnega prava in da zgolj en posameznik ne more izvršiti genocida. Nasprotno pa je odločilo MKSJ v primeru *Jelišić*. Zaradi razgrete razprave so zato v okviru Rimskega statuta sprejeli kompromis. Definicija v statutu ne vsebuje dodatnega elementa državne politike, zakonski znaki pa vsebujejo dodaten element, v skladu s katerim mora biti genocidno ravnanje izvršeno v okviru očitnega sistema podobnega ravnanja zoper določeno skupino ali da ravnanje samo lahko privede do uničenja skupine. *Schabas* to spet razlaga kot zahtevo po državni politiki, medtem ko *Cryer* trdi, da ni del mednarodnega običajnega prava in da je ta element širši od državne politike. Zanimivo pa je, da je Mednarodno kazensko sodišče razlagalo ta element v odločitvi o zapornem nalogu zoper *Al Bashirja* kot državno politiko. Glede hudodelstev zoper človečnost je predavatelj poudaril, da je definicija v Rimskem statutu skrbno pretehtana, zlasti zahteva, da mora biti izvršitveno ravnanje del sistematičnega ali širokega napada na civilno prebivalstvo. To, ali ta element zahteva državno politiko, ni sporno, sporno pa je, ali se to zahteva tudi v mednarodnem običajnem pravu. O tem so mnenja razdeljena, saj jo Rimski statut zahteva, MKSJ pa je ta element odločno zavrnil. Glede vojnih hudodelstev je odgovornost države mogoča, če je mogoče kršitev pripisati državi, kaznivo dejanje agresije pa je že samo po sebi neločljivo povezano s politiko države, vprašanje je le, kako široko je pametno zastaviti odgovornost za to kaznivo dejanje (le tisti, ki so oblikovali politiko agresije ali tudi industrialci in vojaki?). Glede tega kaznivega dejanja bo zelo pomembna revizijska konferenca, ki bo leta 2010 v Ugandi, čeprav je bil predavatelj pesimističen glede tega, da bo definicija agresije takrat dejansko sprejeta in da bo pozneje začela veljati.

Zadnji predavatelj je bil *Andre Nollkaemper* iz Univerze v Amsterdamu, katerega glavna teza je bila, da kazenskopravni odziv na ta kazniva dejanja ne zadošča. Pravzaprav so vsi predavatelji opozarjali na drugačno, kolektivno naravo teh kaznivih dejanj in da ta narava kliče k prilagoditvi kazenskopravnega odziva nanje, prav tako pa tudi k drugačnim, nekazenskopravnim odzivom, saj le-ta ne zadošča. To je res, a menim, da bi vsakršno obliko kolektivne odgovornosti morali prepustiti nekazenskopravnim oblikam odgovornosti, kazenskemu pravu pa v nespremenjeni obliki prepustiti njegovo temeljno nalogo: ugotavljanje individualne kazenske odgovornosti v skladu z njegovimi temeljnimi pravili. Vsakršna kolektivna odgovornost pa je lahko po mojem mnenju kvečjemu civilna ali moralna. Zato sicer spoštujem Drumblovo idejo o kolektivni odgovornosti in razumem njegove razloge za razvoj te teorije, a me moti, da sicer poudarja, da kazenska odgovornost ni dovolj in da je potrebno nekaj več, ni pa razvil te teze tako daleč, da bi povedal, kaj si predstavlja pod kolektivno odgovornostjo. Po mojem mnenju namreč oblika odgovornosti precej vpliva na njena temeljna pravila in na to, kako široko jo je mogoče uporabiti. Napačno je začeti iz izhodišča, da želimo »obsoditi« več ljudi, zato bomo temu prilagodili pravila prava odgovornosti. Logika bi morala obratna in začeti bi morali iz oblike odgovornosti in nato pravila oblikovati glede na težo odgovornosti. Če gre za lažjo obliko odgovornosti, jo je dopustno oblikovati širše, če pa gre za kazensko odgovornost, je treba spoštovati njeno temeljno pravila.

Sabina Zgaga

9. letna konferenca Evropskega združenja za kriminologijo – vtisi z (in okoli) konference, Ljubljana, 9. – 12. september 2009

Kriminologija in kriminalitetna politika med človekovimi pravicami in učinkovitim nadzorom kriminalitete je bil (v prevodu) naslov in (naj bi bila) rdeča nit letošnjega v evropskem kontekstu največjega srečanja najvidnejših (ne samo evropskih) raziskovalcev, profesorjev in drugih strokovnjakov s področja kriminologije ter (v značilni interdisciplinarni »maniri«) drugih z njo povezanih ved. »Četverček« soorganizatorjev dogodka (Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru ter Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani) je v slovensko prestolnico privabil kar okoli sedemsto udeležencev, ki so tri dni razpravljali in izmenjevali mnenja ter poglede na težko obvladljivem številu plenarnih predavanj, tematskih sekcij, okroglih miz in drugih

sorodnih dogodkov na dveh polno zasedenih ljubljanskih fakultetah. A kar je še pomembneje – brez dvoma govorimo o priložnosti za povezovanje raziskovalcev z namenom pripravljanja skupnih projektov, s čimer se preučevanje kriminalitete in »boj« zoper njo ne omejujeta več le na posamezne države.

»Naključje« je hotelo, da sem v svojem (vendarle relativno kratkem) obdobju usposabljanja kot mladi raziskovalec na Inštitutu za kriminologijo »dočakal« tudi »prihod« samega življa *European Society of Criminology* na domača tla. Seveda ni šlo za mojo prvo udeležbo na tovrstnem kongresu, niti za prvo mednarodno priložnost, pri organizaciji katere je sodeloval inštitut, a vendar je bila »sapa prihajajočega« jasno občutna dosti pred sredo, 9. septembra, tj. pravzaprav celo leto, sploh

pa neke zadnji mesec. Ob siceršnji toplini ob zavedanju, da tokrat ni bilo treba skrbeti za prevoz in namestitvev ob odhodu v tujino, je bila marsikatera organizacijska izkušnja prav tako zanimiva in poučna. Opazovanje poprijetja za marsikatero delo (tudi fizično)¹ je prof. Bavcona spodbudilo k hudomušni vzporednici z nekaterimi značilnostmi kitajske kulturne revolucije. Ob zavedanju tovrstnih *inputov* nas torej ne bi smelo presenečati, da je organizacija – razen neizogibnih zanemarljivih »odklonov« – potekala brezhibno.

Po sredinem večernem sprejemu, na katerem sta navzoče pozdravila dekana Pravne fakultete in Fakultete za varnostne vede prof. Rajko Pirnat in prof. Gorazd Meško ter direktor Inštituta za kriminologijo dr. Matjaž Jager, je pozdravni nagovor v sklopu četrtkove jutranje uradne otvoritve v rdeči predavalnici pravne fakultete, ki so se je udeležili številni eminentni gostje iz akademskega in političnega sveta (minister za pravosodje Aleš Zalar je morebiti ostal nekoliko »neopažen«), prispevala ministrica za notranje zadeve Katarina Kresal. Ministrica je ocenila, da se osrednja tema konference in (pod)tematike večine referatov² neposredno dotikajo enega najbolj perečih problemov sodobne kriminalitetne politike. Nagnjenost k širjenju institucionaliziranega nasilja vseh vrst, pogojenost s priljubljenostjo kontroverzne krilatice »*just deserts*«, spogledovanje z zahtevami po strožjem kaznovanju prestopnikov in relativna nestrpnost (tudi dela strokovne) javnosti, ki zahteva takojšnje rezultate, so po mnenju Kresalove ključne zaskrbljujoče značilnosti odzivanja na kriminaliteto današnjega dne. Prepričanje, da razraščanje kriminalitete, zlasti njenih subtilnih oblik, terja nenehno krepitev opreznosti in stopnje represivnega nadzora, vodi k rušenju ravnotežja med učinkovito samozaščito skupnosti ter varovanjem doseženih standardov človekovih pravic, zaradi katerih je demokratična družba sploh vredna zaščite in ohranitve.

V navezavi na povedano je kot prva plenarna govornica nastopila akademikinja **prof. Alenka Šelih**. Poglavitno misel njenega referata je mogoče razbrati v ugotovitvi, da so bile do vključno 90. let 20. stoletja človekove pravice temeljna gonilna sila demokratičnih sprememb v družbah vzhodno- in srednjeevropskega socialističnega bloka (tudi Slovenije). V državah »novih demokracij« je pred tem namreč prihajalo do sistemskih napak in mnogih zlorab človekovih pravic. Po drugi stra-

ni so človekove pravice v kriminalitetnih politikah (zahodnih) »starih demokracij« postale zelo pomembne po letu 1970, ko je kritika dotedanje dominantne rehabilitativne teorije izhajala prav iz kratenja pravic obsojenih za kazniva dejanja, v prvi vrsti zapornikov. Z roko v roki z znamenitim (antirehabilitacijskim) »vzklikom« »*nothing works*« (Martinson) je bil tako pripravljen teren za uveljavljanje usmeritev, ki jih razumemo zlasti pod terminoma *just deserts* ter *law and order* – gibanju, ki si je sprva prizadevalo za izboljšanje sistema, so stvari torej »ušle iz rok«. Ideje o t. i. onesposobljanju, o življenju v »družbi tveganja«, (Beck) o »potrebi« po nadzorovanju in povezani procesi so hkrati z uveljavljanjem zahtev po varstvu človekovih pravic na »vzhodu« v 80. in začetku 90. let prejšnjega stoletja vodili v vse bolj kaznovavno naravnano kriminalitetne politike »zahoda«, kjer se je v imenu zagotavljanja varnosti prav tako treba odreči marsičemu (tudi pravicam), slednje toliko bolj očitno po 11. septembru, ki je med drugim vodil v številne karakteristične grozote *a la* Guantanamo. V nekaterih primerih se cona kriminalnosti širi izven domače kaznivih dejanj, tj. punitivni ukrepi postajajo stalnica pri osebah, zelo »oddaljeno« povezanih s kriminaliteto ali sploh ne. Uporaba tovrstnih sredstev v »starih« demokracijah, ki so »novim« predstavljale zgled pri višanju standarda človekovih pravic, pomeni za slednje slabo novico, tj. nekakšen *deja vu* podobnih procesov iz povsem drugačnih časov in zgodovinskih okoliščin. Na zniževanje in izgubljanje ravni človekovih pravic ne vpliva pozitivno niti aktualna globalna ekonomska kriza, kar pa prof. Šelihove ne omaje v prepričanju, da je že dosežene standarde treba varovati – saj na ta način navsezadnje varujemo tudi človekovo svobodo.

Prof. Renata Salecl je v svojem nastopu izhajala iz teze, da so nove oblike kriminalitete, s katerimi se soočamo v sodobni postindustrijski družbi, posledica globljih sprememb v družbenopolitičnem kontekstu, ki jih je mogoče razložiti tudi s pomočjo psihoanalize. Poistovetenje s tradicionalnimi avtoritetami in tozadevno ponotranjenje socialnih norm sta v zatonu. Krivdo, sram, kesanje, anksioznost in sorodna (z dojemanjem kaznovanja inherentno povezana) emocionalna stanja³ doživljamo v drugačnih okoliščinah kakor doslej, skozi procese skrajne individualizacije se prav tako spreminja naš odnos do narave prepovedi in zapovedi. Z roko v roki s spremenjenim odnosom do zločina se pojavljajo nove oblike odkrivanja storilcev kaznivih dejanj, npr. analiza DNK, ki v nekaterih primerih sicer ponujajo »hitre rešitve«, a so z vidika varstva človekovih pravic nadvse sporne – v izbrani ponazoritvi ne le zaradi »hitrosti« ugotavljanja, marveč zlasti zavoljo

¹ Z velikim kosom tovara sem se med drugim zagodil med vhodnimi vrati fakultete.

² Hja, vsaj po moji skromni oceni (tj. na podlagi motrenja tematskih sekcij, ki naj bi jim sledil) je zaznati kar (pre)obširno razsejanost t. i. »empiričnih« prispevkov, torej tistih, ki predstavljajo npr. neko konkretno, kolikor »marginalno« že raziskavo (»anketo«), tj. ki se izgubljajo v reproduciranju (za moje pojme relativno nezanimivih) statističnih in »podobnih« faktov brez »duha vznemirjujoče« esence.

³ Na tem mestu velja zgolj pripomniti, da je tematika emocionalnega odzivanja na kazniva dejanja (tako na »individualni« kot »družbeni« ravni) izrazito kompleksna, podobno kompleksna so že sama razmerja med naštetimi čustvenimi stanji.

možnosti razpolaganja z DNK vzorci državljanov, kar je jasno izrazit poseg v njihovo zasebnost.⁴ Del odgovora o (interdisciplinarnem) odzivanju kriminologije na nakazane procese in zagate je po mnenju prof. Saleclove tudi v sodobnem psihoanalitičnem znanju, ki nadomešča »tradicionalni« (utilitarni) pogled, po katerem ljudje delujejo z namenom, da bi minimalizirali bolečino in napredovali v svojem blagostanju (gospodarske krize s temi učenji denimo ne moremo razložiti), s poudarjanjem pomena užitka v samodestrukciji, ki naj bi vselej obstajal kot skrita podstat človekovega napredka.

Še pred kosilom sem se pojavil na tematski sekciji o spolni kriminaliteti. Zaveštni razlogi, ki so me vodili nanjo, so znani – (strokovno?) zanimanje za tovrstno tematiko. Nezavedni so po drugi strani najverjetneje bolj fascinantni, a kaj, ko se izmikajo človekovemu razumevanju (pojavljajo pa se v sanjah) ... **Marian Martinez** in **Meritzell Perez** iz Madrida sta predstavili preliminarne rezultate študije (ne)uspešnosti tretmana dvajsetih španskih mladoletnih spolnih prestopnikov v prevzgojnem domu. Na tej stopnji sta avtorici ugotovili, da je pri razvoju specifičnih metod »zdravljenja« za tovrstne primere treba upoštevati tako statične kot dinamične dejavnike. **Jasmina Arnež** iz Ljubljane je v nastopu, pravzaprav »predstaviti« svoje nedavno zagovarjane sijajne diplomske naloge, uvodoma povzela nekaj znanih značilnosti punitivnega javnega dojemanja spolnih prestopnikov in kritik neučinkovitosti kaznovanja, ki se ne ozira na »resnične« (globoko)psihološke vzroke za njihova postopanja. V tem duhu je predstavila osnove Marshallove teorije čustvenega navezovanja (*attachment*), po kateri sta v ospredju psihične dinamike storilcev kaznivih dejanj zoper spolno samoodločbo deficitarnost v zgodnjeotroškem navezovanju na ključne figure ter deficitarnost empatije. Na podlagi omenjene teorije so na Nizozemskem poskusno uvedli kontroverzno tretmansko metodo t. i. »treninga intimnosti« (preprosto rečeno gre za delovanje »spolnih terapevtov«, s pomočjo katerih naj bi se prestopnik priučil »zdra-

vega« odnosa do ženskega telesa in lastne spolnosti), katerega uspeh v tej fazi še ni znan, nedvomno pa kliče po zavedanju lepega števila pravnih, strokovnih in etičnih dilem. Zanimivo, v nasprotju z nekaterimi predhodnimi konferencami avtorica hujših (tedaj feminističnih) »napadov« tokrat ni bila deležna. Mariborčanka **Danijela Frangež** se je posvetila analizi sedanjega stanja ter možnostim za potencialne izboljšave na področjih kriminalističnega preiskovanja in situacijske preprečitve spolnih zlorab otrok v Sloveniji. Dogajanje je sklenil renomirani **Friedrich Lösel** z Univerze v Cambridgeu s predstavitvijo metaanalize 69 (hm, kako simbolna številka za to sekcijo) študij (ne)uspešnosti »zdravljenja« storilcev spolnih kaznivih dejanj, kjer so v ospredju po učinkovitosti kognitivno-behavioralni ter organski (jasno, kastracija) pristopi. Pogled na letnico te metaanalize (2005) me toliko bolj utruje v vtisu, da sem vsaj zelo podobno predstavitev omenjenega avtorja poslušal že pred dvema letoma v Bologni ...

Po »kosilu« (bolje rečeno kavi, pogojeni z odsotnostjo teka v pričakovanju lastne sekcije) je na drugem plenarnem zasedanju **dr. Matjaž Jager** spregovoril o kriminalitetni politiki in družbenih razmerah v državi gostiteljici letošnje konference. Slovenija se tradicionalno ponaša z nizkima stopnjama nasilnega in organiziranega kriminala ter s primerljivo nizko stopnjo zaprtih oseb. Medtem ko smo se daljše obdobje uspešno upirali intenziviranju punitivnosti (omeniti velja denimo nezanikljivo uspešnost znanih tretmanskih usmeritev zlasti v 70. letih 20. stoletja), so trendi v zadnjem času alarmantnejši. Zaznati je rastoče interese populistične politike pri kriminalitetonpolitičnih vprašanjih, ki jih zaznamuje poudarjanje strahu pred kriminaliteto in pomembnosti ostrega boja zoper njo. Posledično slabi strokovni vpliv akademikov in raziskovalnih institucij pri oblikovanju kriminalitetne politike, kar se je nedavno jasno pokazalo pri neutemeljenih in nepremišljenih spremembah materialne kazenske zakonodaje, na čelu z uvedbo dosmrtnih zaporne kazni. Na nadnacionalni ravni pa so zaznavne očitne težnje Evropske unije po usklajevanju kazenskega prava in kriminalitetne politike, kar nevarno vpliva na vprašanja (ne)suverenosti držav članic, tudi Slovenije.

Prof. Gorazd Meško se je lotil raziskovanja slovenske kriminološke znanosti. Njena zgodba se začne v zgodnjih 20. letih prejšnjega stoletja, ko je prvi »domači« sodnik za mladoletnike Fran Milčinski objavil literarno delo o mladoletniški delinkvenci. V 30. letih se je ljubljanski Pravni fakulteti pridružil Rus Aleksander Vasiljevič Maklecov, ki se je etabliral kot pronicljiv mislec glede številnih kriminoloških vprašanj in dilem, aktualnih še dandanes, prav tako pa gre za avtorja prvega slovenskega kriminološkega učbenika, ki je izšel leta 1948. Dve leti kasneje je v okviru sekretariata za notranje zadeve začela delovati enota za raziskovanje kriminalitete in delinkventnosti, tudi z izdajanjem strokovne publikacije, ki jo pravkar držite v rokah. Inštitut za kriminologijo pri Pravni

⁴ Poglejmo primer. Del »zagotavljanja nacionalne varnosti« je torej tudi vodenje baz DNK, odvzem katere je denimo v Veliki Britaniji (z izjemo Škotske) dopusten ob aretaciji in uporabljen kadar koli kasneje, četudi je posameznik na kateri koli točki postopka »oproščen«. Pogoj je sicer, da gre za sum na t. i. *recordable offence*, med katerimi pa je moč najti trivialnosti, kot so nahajanje na napačni tribuni nogometnega stadiona, vožnja s tujim kolesom, nočno preganjanje zajcev (?)... Civilna gibanja si prizadevajo uvesti obveznost vodenja DNK podatkov o vsakem polnoletnem državljanu (javno mnenje je večinsko za), nekatera celo o vsakem novorojenčku (podpora je tu »le« še tretjinska). Večinsko mnenje prav tako govori, da so DNK dokazi zelo, če ne že najbolj zanesljivi. Toda nikoli ne gre izključiti možnosti zlorab (npr. podtikanje organskega materiala na sceno zločina) in napak (če se z nekom rokujete, bo ta vaš DNK prenesel na mesta, kjer vas najverjetneje nikoli ne bo). Dejstva, ki dajejo misliti.

fakulteti je bil ustanovljen leta 1954 s prvim direktorjem Hinkom Lučovnikom, sledili pa so mu Katja Vodopivec, Janez Pečar, Alenka Šelih in Matjaž Jager. Inštitut je po prvem zaključenem projektu leta 1957 do današnjega dne izpeljal več kot 150 raziskav s področja zločina, delinkventnosti, varnosti in drugih povezanih tematik. Poleg te osrednje institucije danes obstajajo še druge, ki se prav tako ukvarjajo s kriminološkimi vprašanji – Oddelek za socialno pedagogiko na ljubljanski Pedagoški fakulteti, mariborski Pravna fakulteta in Fakulteta za varnostne vede itn. Slovenska kriminologija je nedvomno zaslužna za številne prispevke k mednarodni kriminološki znanosti ter v svetovnem merilu nepresenetljivo uživa široko prepoznavnost.

Proti večeru je naposled napočilo moje intenzivno udeleževanje. S kar precejšnjim presenečenjem sem pred konferenco ugotovil, da sem bil izbran za moderatorja sekcije o različnih vrstah nasilja. Še dobro, da smo imeli na inštitutu pred dogodkom spontano sproščanje ob dušo božajočih zvokih klavirja. Prvi je nastopil **Luis David Ramirez de Garay** z Univerze v Bielefeldu in v svojem prispevku ugotavljal zapostavljenost preučevanja razmerij v stopnji in pojavnih oblikah nasilne kriminalitete med različnimi (zahodno)evropskimi državami v kontrastu s siceršnjimi dobro raziskanimi primerjavami z ZDA. Z namenom tozadavnega udeleževanja je ponudil in predstavil okvir famozne kriminološke teorije strukturnega pritiska. **Stelios Stylianou** z Univerze v Nikoziji je povzel rezultate ciprske empirične raziskave o sicer dokaj dvomljivih povezavah med izpostavljanjem nasilnim vsebinam (denimo v medijih) in posledičnim nasilnim vedenjem. V tem primeru so ugotovili rahlo pozitivno korelacijo. **Podpisani** sem nato spregovoril o nekaterih psiholoških in pravnih vidikih problematike navijaškega nasilja (zlasti na nogometnih tekmah) v luči vodilne teme konference. Utemeljil sem, čemu obravnavanega družbenega problema na dolgi rok ne moremo izkoreniniti s prevladujočimi pristopi situacijske prevencije, saj se vzroki fenomena skrivajo v precej globalnejših dimenzijah. Situacijskopreventivne usmeritve pa na tej točki vendarle obstajajo, zato jih je treba kritično motriti z vidika njihove (ne) učinkovitosti na eni ter varstva človekovih pravic na drugi strani – kontroverzni britanski (»preventivni«, dejansko pa punitivni) institut *international football banning order* je denimo primer (tudi) po mojem videnju nedopustnega poseganja v pravice in svoboščine ljudi, saj lahko nanj naslovimo številne ugovore (ustavno)pravne in psihološke narave.⁵ Medtem ko sem si sam že oddahnil, je govornico prevzel Mehičan **Axel Francisco Orozco Torres** ter poročal o značilnostih in »uspehih« projekta raziskovanja raznovrstnega nasilja med mladi-

mi intimnimi partnerji ter posledičnih programov tozadavnega ozaveščanja iste ciljne skupine, ki so se ga lotili v domovini. Naporen dan je v strokovnem smislu sklenila **Daniela Pollich** z Univerze v Bielefeldu, ki je v referatu osvetlila domnevne korelacije med vključevanjem mladostnikov v nasilne skupine (tolpe) kot posledice tovrstnega »latentnega« pobega od posameznikovih siceršnjih čustvenih težav.⁶ Sekcijo sem zaključil natanko ob predvideni uri, Ciprčan pa mi je prišel celo razposajeno čestitat, češ da se lahko kar upokojim, ker mi je to uspelo že v prvem »poskusu« moderiranja. Šaljenje (in še kaj) smo nadaljevali na gala večerji v Festivalni dvorani (kar moram vendarle omeniti, saj sem se na takem dogodku znašel prvič), kjer je lepo število udeležencev konference v »najlepšem mestu na svetu« pozdravil tudi ljubljanski župan.

Z dragim sodelavcem sva si (že v petek) ogledala še drugi nastop najine nesojene sodelavke. Kakor je bilo slišati kasneje v nekoliko manj formalnem ozračju, je zasedba moških poslušalcev, ki se znajdejo na sekcijah »gender issues«, za nastopajoče praviloma vredna njihovega zanimanja. **Heather M. Morgan** z Univerze v Aberdeenu (na sledeči večerni zabavi precej aktivna plesalka) je za uvod prikazala prerez (post)feminističnih teoretskih učenj o spolih, v osrednjem delu referata pa kritizirala koncept »velikega brata« (v (post)modernem kontekstu, ki naj bi bil večinsko upravljan s strani moških in tako nepravičen do žensk. Naslednja Škotinja, **Michele J. Burman** iz Glasgova, se je posvetila aktualnim kriminalitetonopolitičnim in zakonodajnim spremembam v večjem številu jurisdikcij, ki nadaljujejo »marginalizacijo« (tj. ne-podpore, ne-varnosti in ne-pravičnosti) žensk kot (domnevnih) storilk in žrtev kaznivih dejanj v kazenskopravnih sistemih, »ustrezajočih« moškim.⁷ Avtorica je v »odgovoru« ponudila svoj pogled na nekatere kulturne, praktične, politične ter institucionalne spremembe, ki bi bile nujne za vzpostavitev t. i. »spolno odzivnega« sistema. **Sonia Lucia** iz Švice je predstavila domačo raziskavo, ki je v osnovnih črtah potrdila domnev(a)ne razlike med mlajšimi moškimi in ženskami v stopnjah delinkventnosti oz. viktimiziranosti pri izbranih kaznivih dejanjih tatvine ter tistih z elementi nasilja. Končno pa je nastopila še sicer simpatično zmedena moderatorka **Jasmina Arnež**. V po-

⁵ Podrobneje gl. Kmet S. (2007): Psihologija množic(e) z vidikov »navijaškega« nasilja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 1. 58, št. 3, str. 264-277.

⁶ Dejstvo je, da v zadnjih dvajsetih letih vzporedno z naraščajočim pojavom mladoletniških deviantnih skupin narašča tudi število kriminoloških raziskav na tem področju, ki so večinoma usmerjene v vprašanja prevalence tolp, njihovega oblikovanja, organiziranosti ter vpletenosti članov v svetova drog in kriminala. Malo pa je znanega o zakonitostih drugih življenjskih okoliščin, ki bolj ali manj (ne)posredno vplivajo na dinamiko delovanja skupin.

⁷ Opozoriti velja na sveže zaključeno raziskavo Inštituta za kriminologijo izpod peresa urednika Zorana Kanduča in sodelavcev z naslovom *Ženske, nasilje, viktimizacije in (kazensko)pravni sistem v kriznem kontekstu postmodernizacijskih transformacij*.

slednjem prispevku letošnji konferenci, ki sem ga še zmožel poslušati, se je Jasmina pronicljivo lotila vloge feminističnih gibanj v kriminologiji. Po njenem je za feminizem nastopil čas kritične samorefleksije glede vztrajanja pri »spreminjanju« prava, ki naj bi se rešilo svoje »patriarhalne indoktrinacije«, v ekstremnih primerih motrene skozi prizmo nerealnih dihotomnih konstruktov »ženska – moški«, »dobro – slabo«, »žrtev – storilec« ipd. Pozvala je k vračanju k humanističnemu (če že, liberalno »feminističnemu«) konceptu, ki med drugim v različnosti obeh spolov (u)vidi tolmun priložnosti, ne pa nepremostljivih (in destruktivnih) razlik. Ne nazadnje gre za zavedanje, da ženske niso zgolj žrtve, marveč pogosto tudi storilke fizičnega in (še pogosteje) psihološkega nasilja nad moškimi, ženskami in otroki. Hja, že omenjeni »feministični napadi« na avtorico so očitno opravili svoje. Fascinantno.

Na petkov večer je Inštitut za kriminologijo slavnostno obeležil 55. obletnico obstoja. Po pozdravnem nagovoru direktorja dr. Matjaža Jagra je sledilo prijetno druženje ob predstavitvi delovanja inštituta in nekaj utrinkov življenj ljudi, ki ga sestavljamo, umanjale pa niso niti izbrane kulinarične (bolj ali manj tekoče) dobrote. Z velikim zadovoljstvom je bilo (zlasti v nekoliko poznejših urah) mogoče opazovati, kako mnogi udeleženci konference ter drugi povabljeni gostje, na raznovrstne načine povezani z inštitutom, niso le »zadržnjeni znanstveniki«, temveč tudi ljudje, ki se znajo sprostiti in (po)zabavati. Stvar je jasno odvisna od vsakega posameznika, toda vsaj meni bodo tovrstni dogodki ostali v slajšem spominu kot pa morebitne številke kakšne (meta)analize, ki sem jih slišal na kateri od tematskih sekcij.

Predstavitev tako obširnega dogodka, kot je bila letošnja konferenca ESC v Sloveniji, po naravi stvari kliče k izbranim izsekom minulih zgodnjejesenskih dni. Vendarle njen namen ni bil v popolni izčrpnosti, marveč v poskusu vpeljati bralca v duh dogajanja, ki ga ne bomo zlahka pozabili. Kakor je razbrati po odzivih »ostalih« udeležencev, so bili tudi njihovi vtisi pozitivni – tako v organizacijskem kot kakovostnem smislu namreč ni bilo mogoče slišati žal besede. A na lovorikah seveda ne gre počivati (no, morda kakšen dan po dogajanju). Kolesje ESC se prihodnje leto seli v belgijski Liege, vsem v Ljubljani (ne)navzočim kriminologom pa ostaja dolžnost (in – upam – »veselje«) vsakodnevnega soočanja s ključnimi vprašanji in problemi, ki zadevajo sodobnega posameznika.

Saša Kmet